

- Serafini, F. (2014). “Exploring wordless picture books”. In: *The Reading Teacher*, 68 (1), p. 24-26.
- Slot, P. & P. Leseman (2019). ‘Investeren in kinderen van 0-12 jaar. Bevindingen uit de wetenschap’. Online raadpleegbaar op: <https://www.opgroeien.be/kennis/toolbox/onderzoeksrapport-investeren-kinderen-van-0-12-jaar-bevindingen-uit-de-wetenschap>.

Ronde 5

*Daan Debuysere, Liesbeth Ghesquière, Justine Pillaert & Lien Vanopstal
Hogeschool VIVES*

Contact: daan.debuysere@vives.be
[liesbeth.ghesquière@vives.be](mailto:liesbeth.ghesquiere@vives.be)
justine.pillaert@vives.be
lien.vanopstal@vives.be

SOS Schrijven op school

1. Inleiding

Schrijven is een ontzettend belangrijke vaardigheid. Het laat leerlingen toe om te communiceren, te leren en deel te nemen aan de maatschappij. Toch blijkt, bijvoorbeeld uit peilingen in Vlaanderen (2018) en Nederland (2019), dat een goede schrijfvaardigheid van lagereschoolkinderen niet als vanzelfsprekend beschouwd kan worden. Niet alleen is schrijven een cognitief complexe vaardigheid, de instructiekwiteit van leraren en de tijd die kinderen krijgen om te oefenen, blijken van cruciaal belang te zijn. En net daar wringt het schoentje. Vaak ontbreekt de tijd om het schrijven te begeleiden en zijn schrijflessen te weinig gestructureerd, omdat de schrijfdidactiek weinig gestructureerd is (Van den Branden 2018). Toch schetst internationaal wetenschappelijk onderzoek heel helder wat de ingrediënten voor krachtig schrijfonderwijs zijn (Graham e.a. 2012). Een kloof tussen onderwijsonderzoek en de concrete lespraktijk dus.

In het project ‘SOS Schrijven op school’ (2020-2022) sloegen we de brug tussen beide. We vertaalden bouwstenen voor effectief schrijfonderwijs uit (inter)nationaal onderzoek naar de onderwijspraktijk. Dat deden we door een onderwijskundig ontwerp-onderzoek, waarbij we een didactisch kader met kennisclips en twee schrijfpakketten voor de derde graad (groep 7 en 8) hebben ontwikkeld. Leraren ervoeren zo dat ‘schrijfmotivatie’, ‘functionaliteit’, ‘interactie’, ‘strategie-instructie’ en ‘feedback en evaluatie’ substantieel ingrijpen op de aanpak van het schrijfonderwijs. Daarnaast vertrokken we

bij elk schrijfpakket vanuit een boek, en zorgden we ervoor dat talige domeinen als ‘lezen’, ‘schrijven’ en ‘taalbeschouwing’ naadloos op elkaar inhaakten.

Doorheen de twee projectjaren kwamen de onwetendheid en handelingsverlegenheid rond een van de krachtigste *evidence-based* interventies bij schrijfdidactiek, namelijk strategie-instructie via ‘modeling’, naar boven. Dit pijnpunt werd ons vertrekpunt voor een tweede SOS Schrijven op school (2023-2025). In deze sessie stellen we ons ontwikkeld materiaal en onze vaststellingen graag aan u voor.

2. Didactisch kader

We weten uit meta-onderzoek heel duidelijk wat werkt in het schrijfonderwijs. ‘Expliciete instructie over tekststructuur en schrijfstrategieën’, ‘doelen met betrekking tot het schrijfproduct’, ‘feedback van een volwassene’ en ‘samen schrijven’ zijn cruciaal (Graham e.a. 2012). Maar hoe transfereer je dergelijk (complex) kader naar de concrete lespraktijk?

In een eerste fase van ons project ontwikkelden we een behapbaar didactisch kader, geënt op bovenvermeld meta-onderzoek en op de toen net gepubliceerde vijf sleutels voor effectief begrijpend lezen (VLOR 2019). We voegden er twee bouwstenen aan toe: ‘feedback/evaluatie’ en ‘digitale tools’. Om de transfer naar de klas vlotter te doen verlopen, maakten we per bouwsteen een kennisclip.

**HOE ZORG JE VOOR
EFFECTIEF SCHRIJFONDERWIJS?**

Debuysere, D., Ghesquière, L., Pilliert, J. en Vanopstal, L. (2023).
PWO-project SOS Schrijven op School. Expertisecentrum Onderwijsinnovatie, Hogeschool VIVES

	SCHRIJFMOTIVATIE	FUNCTIONALITEIT	INTERACTIE	STRATEGIE-INSTRUCTIE	FEEDBACK & EVALUATIE	TRANSFER	DIGITALE TOOLS
<p>Zeven bouwstenen voor effectief schrijfonderwijs helpen je om krachtige schrijflessen te ontwerpen. Ga na of je schrijfopdracht, je instructies en je aanpak maximaal inspelen op die bouwstenen.</p> <p>Wil je meer weten over elk van de bouwstenen of zoek je een concreet voorbeeld, scan dan onderstaande QR-code.</p>	<p>Intrinsiek gemotiveerde schrijvers schrijven beters. Verhoog intrinsieke motivatie door in te zetten op autonomie, verbondenheid en competentie.</p> <p>Autonomie betekent keuzevrijheid. Laat kinderen bijvoorbeeld kiezen wat of waarover ze schrijven. Schrijf samen. Zo zorg je voor verbondenheid. Competentie betekent een gevoel van kunnen. Zorg telkens voor heldere schrijfdoelen, voldoende schrijfmaterialen, een doordachte ondersteuning en groei gerichte feedback.</p>	<p>Motiverende schrijftaken zijn uitdagend en betekenisvol.</p> <p>Schrijf met een concreet doel voor ogen en laat schrijfoverdrachten aansluiten bij de interesses van leerlingen. Zorg voor een recht publiek en echt gepubliceerde teksten.</p>	<p>Ga zowel voor, tijdens als na het schrijven in interactie met leerlingen. Niet alleen leerkracht-leerlinginteractie, maar ook leerling-leerlinginteractie helpt.</p> <p>Ondersteun leerlingen voor, tijdens en na het schrijven. Maak leerlingen warm voor het schrijven, heb oog voor doel en publiek, sta stil bij typische tekstenproblemen, denk na over de inhoud van de tekst, ga in gesprek over de manier van formuleren, bespreek teksten...</p> <p>Laat ook leerlingen met elkaar ideeën uitwisselen, elkaars teksten nalezen en suggesties formuleren.</p>	<p>Schrijfstrategieën zijn de denkstappen die schrijvers zetten om een schrijftaak aan te pakken. Dank maar aan wat je allemaal doet bij het plannen, schrijven en maken van een tekst. Enkele voorbeelden nadenken over je schrijfbel en tekstsoort, ideën genereren en selecteren, verwachtingen van de lezer inschatten...</p> <p>Zorg voor expliciete instructie bij elk van die schrijfstrategieën. Benoem en verwoord hoe je schrijven aanpakt. Op die manier zorg je ook voor heldere product- en procesdoelen.</p>	<p>Feedback geven en evalueren is belangrijk. Wees daarbij selectief en doelgericht. Focus niet enkel op de vorm maar koppel terug naar de kwaliteitskenmerken die je vooropstelde. Zorg voor motiverende, specifieke en behulpzame feedback en maak tijd om met de feedback aan de slag te gaan en teksten te herschrijven.</p> <p>Denk ook aan breed evalueren. Observeer gericht, evalueer op verschillende momenten en geef leerlingen een stem.</p>	<p>Schrijfkanalen zijn overal, niet enkel in de schrijfles. Ook in andere vakken schrijven leerlingen vaak. Dank ook op deze momenten aan de verschillende bouwstenen.</p> <p>Zet bewust in op de integratie met lezen, spelling en taalbeschouwing. Leest bronnenmateriaal en voorbeeldteksten, zoom in op spelling en gebruik inbrengen uit taalbeschouwing om teksten sterker te maken.</p> <p>Ook transfer over leerlingen heen is belangrijk. Denk elk jaar de verschillende stappen uit het schrijfproces verder uit en pas die toe op een veelheid aan tekstsoorten.</p>	<p>Digitale tools ondersteunen heel wat van de vorige bouwstenen. Zo zorg schrijven op de computer voor extra motivatie, creëert het interactiemogelijkheden en laat het toe om met feedback aan de slag te gaan.</p>

Afbeelding 1 – Zeven bouwstenen voor effectief schrijfonderwijs.

3. Schrijfpakketten

Naast een transparant en concreet toepasbaar didactisch kader, wilden we leerkrachten ondersteunen bij het effectief inzetten van de schrijfdidactiek. Daarom ontwierpen we, aan de hand van een cocreatietraject, twee lespakketten. Die pakketten kregen *bottom-up* vorm, en dankzij het iteratief karakter van het onderwijskundig ontwerponderzoek konden we op regelmatige basis bijsturen. Via een QR-code in de pakketten gaven leerkrachten bijvoorbeeld regelmatig feedback en tips ter verbetering. Ook de haalbaarheid en de vertaling van het didactisch kader konden we zo testen. Dankzij die nauwe samenwerking met leerkrachten werd ons geleidelijk aan duidelijk bij welke aspecten leraren ondersteuning nodig hadden, en in welke vorm.

Beide schrijfpakketten vertrekken van een motiverend boek, waaruit de leerkracht een stukje voorleest. Voor het eerste pakket kozen we het prikkelende *De Grootste ettertjes van de wereld 2* van David Walliams (2017). Leerlingen maken hier kennis met o.a. Superster Stacey, die ervan overtuigd is dat ze een wereldster zal worden, maar eigenlijk helemaal niet kan zingen. Ze ontmoeten ook Bedorven Brad, die in een grote villa in Amerika woont, rotverwend is, een limousine tegen de muur knalt, zijn tennisleraar bekogelt, een encyclopedie als toiletpapier gebruikt, enz. Elk ettertjesverhaal volgt eenzelfde opbouw en sluit telkens af met een wijze les. Van in het begin worden de leerlingen uitgedaagd om zelf een ettertjesverhaal te schrijven dat ze zullen bundelen in hun eigen *De grootste ettertjes van de wereld*-boek.

Er was (misschien) eens van Kamiel De Bruyne (2020) was het vertrekpunt van het tweede schrijfpakket. In dit boek moet de lezer raden of de kortverhaaltjes waargebeurd of compleet verzonnen zijn. Er was eens een man die een vliegtuig opat, bijvoorbeeld. En een ridder die de frietjes uitvond. Of niet? Net zoals in het eerste pakket, krijgen de leerlingen een motiverend schrijfdoel: auteur Kamiel De Bruyne vraagt hen via een videoboodschap of ze hun eigen verhaaltje willen schrijven en naar hem opsturen. In het filmpje benadrukt hij dat schrijven veel tijd vraagt en vooral betekent dat je schrappt en herschrijft (cf. strategieën). Samen met de leerkracht leiden de leerlingen de teksten af, om dan via ‘gemodelde’ strategie-instructie de nodige schrijfstrategieën toe te passen. In bepaalde fasen schrijven kinderen samen, krijgen ze feedback en zetten ze digitale middelen in.

4. Meting

Om de effectiviteit van de lespakketten in kaart te brengen, lieten we de leerlingen van het vijfde leerjaar (groep 7) in 2020 een schrijfpodracht maken. Twee jaar later, op het einde van het zesde leerjaar (groep 8), kregen ze opnieuw een schrijftaak. In totaal beschikken we over 346 schrijfproducten en 72 teksten voor de controlegroep. Die laten we momenteel via de holistische tool ‘*Comproved*’ comparatief scoren. Deze manier

van evalueren, laat toe om op een betrouwbare en valide manier complexe vaardigheden zoals 'schrijfvaardigheid' te toetsen.

Doorheen de twee projectjaren namen we een kleine zijweg naar 1B, het eerste jaar van de B-stroom in het secundair onderwijs (ten dele vergelijkbaar met het vmbo in Nederland). Ook daar is de roep naar effectieve schrijfdidactiek heel groot. We ontwierpen, gebaseerd op ons didactisch kader, een schrijftraining van tien weken, die is aangepast aan het doelpubliek. Voor deze schrijfp opdrachten kozen we voor een kwalitatieve meting aan de hand van focusgesprekken met leerkrachten en leerlingen.

5. Nieuw! SOS Schrijven op school

Doorheen het tweejarig project (2020-2022) werd ons duidelijk dat één van de meest effectieve *evidence-based* interventies, nl. 'het inzetten op strategie-instructie via modeling', door leerkrachten niet of onvoldoende werd ingezet. Hoewel leerkrachten uitdrukkelijk aangespoord werden om te 'modelen', maakte de praktijk duidelijk dat ze enerzijds niet goed weten welke vormen deze strategie-instructie kan aannemen en welke de kwaliteitscriteria ervan zijn en dat ze anderzijds (te) weinig vertrouwen hebben in hun didactisch handelen om hierop in te zetten. Het project legde, met andere woorden, een onwetendheid en handelingsverlegenheid bij de leerkrachten op dat vlak bloot.

Met een nieuw onderwijskundig ontwerponderzoek (2023-2025) willen we hierop inspelen. We willen inzicht bieden in de mogelijke vormen van strategie-instructie via 'modeling', de kwaliteitskenmerken ervan bepalen en leerkrachten coachen om hun instructiekracht op dit vlak te vergroten. Uit onderzoek blijkt immers dat, naarmate het vertrouwen in de eigen instructiekracht van leerkrachten toeneemt, ook de schrijfresultaten van leerlingen toenemen (De Smedt e.a. 2016). Dat vertrouwen kan slechts ontstaan wanneer leerkrachten adequaat opgeleid zijn, inzicht hebben in effectieve didactische strategieën en geleerd hebben om deze toe te passen.

6. Besluit

Het schrijven van heldere, doeltreffende en goed gestructureerde teksten is en blijft een sleutelcompetentie, een vaardigheid waarvan de fundamenteen gelegd worden in het basisonderwijs. Schrijven is echter ook een complexe vaardigheid die leerlingen niet zomaar verwerven. Het vraagt 'instructie', 'tijd', 'begeleiding' en 'feedback'. Leraren zijn het echter niet gewoon om schrijfstrategieën een expliciete plek te geven in hun schrijf-instructie en aarzelen om deze manier van werken te implementeren. Vaak ontbreekt ook de tijd om het schrijven te begeleiden.

In het PWO-project ‘SOS Schrijven op school’ (2020-2022) vertaalden we onderzoek rond effectief schrijfonderwijs naar de concrete lespraktijk. Door middel van een onderwijskundig ontwerponderzoek ontwikkelden we een behapbaar didactisch kader met kennisclips en twee schrijfpakketten om leraren te laten ervaren hoe bouwstenen als ‘schrijfmotivatie’, ‘functionaliteit’, ‘interactie’, ‘strategie-instructie’ en ‘feedback en evaluatie’ belangrijk zijn bij schrijflessen. Ons materiaal is vrij te raadplegen op <https://vivesweb.be/taalsterkschrijvenopschool/>.

Referenties

- Branden, K. Van den (2018). “Studenten kunnen niet meer schrijven”. In: *Duurzaam onderwijs*. Online raadpleegbaar op: <https://duurzaamonderwijs.com/2018/08/17/studenten-kunnen-niet-meer-schrijven-van-anekdotiek-naar-onderwijsjournalistiek/>.
- Graham, S., D. McKeown, S. Kiuahara & K.R. Harris (2012). “A meta-analysis of writing instruction for students in the elementary grades”. In: *Journal of Educational Psychology*, 104 (4), p. 879-896.
- Smedt, F. De, H. Van Keer & E. Merchie (2016). “Student, teacher and class-level correlates of Flemish late elementary school children’s writing performance”. In: *Reading and Writing*, 29 (5), p. 833-868.
- Steunpunt Toetsontwikkeling & Peilingen. (2019). ‘Peiling Nederlands. Lezen, luisteren en schrijven in het basisonderwijs 2018’. Leuven/Antwerpen: Steunpunt Toetsontwikkeling en Peilingen.